

<https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2020-92-15>(Last accessed: 04.12.2022). [in English]

6. Inna Marynchenko, Oksana Braslavskaya, Oleh Levin, Yuliia Bielikova, Tetyana Chumak. Modern tools for increasing the efficiency of distance education in the conditions of digitalization. *AD ALTA-Journal of Interdisciplinary Research*. 2023. Vol. 13. Issue 1, Special Issue XXXII. Pp. 87–92. URL: <http://www.magnanimitas.cz/13-01-xxxii> [in English]

7. Inna Marynchenko, Mariana Malchyk, Yurii Iliash, Valentyna Papushyna, Mykola Yakymchko. Use of digital technology tools for forming the readiness of future specialists in accordance with the requirements of the current labor market of Ukraine. *AD ALTA-Journal of Interdisciplinary Research*. 2023. Vol. 13. Issue 1, Special Issue XXXIV. pp. 222–229. URL: https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/130134/papers/J_32.pdf [in English]

8. Kovalchuk Vasyl, Prylepa Ivan, Chubrei Oleksandra, Marynchenko Inna, Opanasenko Vitalii, Marynchenko Yevhenii. Development of Emotional Intelligence of Future Teachers of Professional Training. *International Journal of Early Childhood Special Education*. Volume 14. No 1. 2022. Pp. 39 – 51. URL: <https://www.int-jecse.net/data-cms/articles/20220317114217am221006.pdf> [in English]

9. Marynchenko Inna. Pedagogical conditions for improving the pedagogical skills of future teachers of

vocational training in university conditions. Topical aspects of social science disciplines and innovative methods and technologies of their learning and teaching: scientific monograph. Riga, Latvia : «Baltija Publishing». 2023. С. 136–161. [in English]

10. Marczewski, A. (2013). Gamification: a simple introduction. New York. [in English]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

МАРИНЧЕНКО Інна Віталіївна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри професійної освіти та комп'ютерних технологій Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

Наукові інтереси: підготовка педагогів професійного навчання.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

MARYNCHENKO Inna Vitaliyvna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, head of the department of professional education and computer technologies Oleksandr Dovzhenko after Hlukhiv National Pedagogical University named.

Scientific interests: training of vocational teachers.

Стаття надійшла до редакції 28.09.2023 р.

УДК 378.14

DOI: 10.36550/2415-7988-2023-1-211-180-190

МАСЛОВА Наталія Миколаївна –

кандидат географічних наук, доцент, старший викладач кафедри природничих наук і методик їхнього навчання Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2637-9755>

e-mail: maslnatnic@ukr.net

МИРЗА-СІДЕНКО Валентина Миколаївна –

кандидат біологічних наук, доцент, доцент кафедри природничих наук і методик їхнього навчання Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8695-9789>

e-mail: vmirzasidenko@gmail.com

СІЛЬЧЕНКО Юлія Юріївна –

кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри природничих наук і методик їхнього навчання Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8771-8338>

e-mail: y.y.silchenko@cuspu.edu.ua

ФОРМУВАННЯ «SOFT SKILLS» У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНИХ ДИСЦИПЛІН

У статті висвітлено особливості формування «soft skills» в процесі підготовки майбутніх вчителів географії. Зроблено акцент на тому, що наявність соціальних навичок дозволить вчителям ефективно планувати свою діяльність, комунікувати з колегами та учнями, легко адаптуватися до змін в освітній сфері, займатися самоосвітою та саморозвитком, застосовувати інновації в освітній діяльності. Саме таких навичок потребує Нова українська школа, в якій вчитель - новатор, дослідник, тьютор, фасилітатор.

Проаналізовано підходи до визначення та розмежування понять «soft skills» та «life skills», коротко окреслено стан дослідження проблеми формування «soft skills» у майбутніх вчителів в Україні. Розкрито суть різних підходів до класифікації «soft skills» та виділення їх структурних компонентів.

На прикладі освітньо-професійної програми «Середня освіта (Географія) та краєзнавчо-туристична робота» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, яка реалізується у Центральноукраїнському державному

університеті імені Володимира Винниченка, висвітлено практичний досвід формування «м'яких навичок» у здобувачів вищої освіти. Зазначено, що формування «soft skills» відповідає меті освітньої програми та відображено у загальних компетентностях і програмних результатах навчання. Зроблено спробу визначити перелік «м'яких навичок», які формуються у майбутніх вчителів географії за даною освітньою програмою. Висвітлено значення різних освітніх компонентів блоку професійної підготовки в процесі розвитку соціальних навичок. Зроблено висновок про те, що наявність у майбутніх вчителів географії soft skills є неодмінною умовою їх успішної соціалізації, професійної самореалізації та кар'єрного зростання.

В перспективі є потреба в окресленні методики розвитку soft skills в процесі вивчення професійно-орієнтованих дисциплін за цією ОП, уточненні критеріїв, які дозволяють визначити наявність таких навичок у здобувачів вищої освіти, а також в розробці практичних рекомендацій та тренінгів з розвитку соціальних навичок.

Ключові слова: «soft skills», «life skills», «м'які навички», соціальні навички, розвиток, освітній процес тощо.

MASLOVA Nataliia Mykolaivna –

Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer of the Department of Natural sciences
and methods of their teaching
of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian
State University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2637-9755>
e-mail: maslnatnic@ukr.net

MIRZA-SIDENKO Valentina Mykolaivna –

Candidate of Biological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Natural sciences
and methods of their teaching
of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian
State University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8695-9789>
e-mail: vmirzasidenko@gmail.com

SILCHENKO Yulia Yuriivna –

Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Natural sciences
and methods of their teaching
of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian
State University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8771-8338>
e-mail: y.y.silchenko@cuspu.edu.ua

**FORMATION OF "SOFT SKILLS" IN FUTURE TEACHERS OF GEOGRAPHY IN THE
PROCESS OF STUDYING PROFESSIONALLY-ORIENTED DISCIPLINES**

The article highlights the peculiarities of the formation of "soft skills" in the process of training future geography teachers. Emphasis is placed on the fact that the presence of social skills will allow teachers to effectively plan their activities, communicate with colleagues and students, easily adapt to changes in the educational field, engage in self-education and self-development, and apply innovations in educational activities. Such skills are needed by the New Ukrainian School, in which the teacher is an innovator, researcher, tutor, facilitator.

Approaches to defining and distinguishing the concepts of "soft skills" and "life skills" are analyzed, the state of research on the problem of "soft skills" formation among future teachers in Ukraine is briefly outlined. The essence of different approaches to the classification of "soft skills" and the selection of their structural components are revealed.

On the example of the educational and professional program "Secondary education (Geography) and local history and tourism work" for the first (bachelor) level of higher education, which is implemented at the Central Ukrainian State University named after Volodymyr Vinnichenko, the practical experience of forming "soft skills" among students of higher education is highlighted. It is noted that the formation of "soft skills" corresponds to the purpose of the educational program and is reflected in general competencies and program learning outcomes. An attempt was made to determine the list of "soft skills" that are formed in future geography teachers under this educational program. The importance of various educational components of the professional training block in the process of developing social skills is highlighted. It was concluded that the presence of soft skills among future geography teachers is an indispensable condition for their successful socialization, professional self-realization and career growth.

In the future, there is a need to outline the methodology for developing soft skills in the process of studying professionally oriented disciplines under this OP, to clarify the criteria that allow determining the presence of such skills in those seeking higher education, as well as to develop practical recommendations and trainings for the development of social skills.

Key words: "soft skills", "life skills", social skills, development, educational process, etc.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. В сучасному глобалізованому світі істотно змінюються

вимоги до підготовки висококваліфікованих фахівців, що проявляється у посиленні уваги на формуванні у здобувачів вищої освіти не тільки

фахових компетентностей («hard skills»), але й життєвих (life skills) та «м'яких навичок» (soft skills), які визначають до 75-85 % успіху в професії [1]. В країнах Європейського Союзу з 2018 р. рекомендовано запровадження в освітній процес різних методик формування soft skills [2]. Наявність у потенційних працівників soft skills виставляють умовою працевлаштування в різних сферах зайнятості роботодавці. При підборі кадрів вони звертають увагу на те, щоб претенденти відповідали вимогам, які поділяються на дві категорії: «жорсткі» («hard skills») – вимоги щодо фахової підготовки, які дуже легко та об'єктивно вимірюються та «м'які вимоги» («soft skills»), оцінка яких досить суб'єктивна (чесність, працелюбність, здатність вчитися впродовж життя, ініціативність тощо) [3]. При цьому щодо означення «м'яких навичок» використовуються різні терміни: employability skills (навички працевлаштування), people skills (навички спілкування з людьми), non-professional skills (непрофесійні навички), skills for social progress (навички для соціального розвитку), «соціальні навички» тощо [4].

Особливе значення формуванню soft skills має приділятися при підготовці майбутніх вчителів. Такі навички є універсальними, допомагають професійно самореалізуватися, побудувати успішну кар'єру. Для вчителів ці навички потрібні для міжособистісного спілкування, комунікації з учнями та батьками, а також в процесі адаптації до змін в освітній сфері в період її реформування. Згідно Концепції Нової української школи вчитель має бути новатором, консультантом, радником, тьютором, дослідником, фасилітатором [5].

Аналіз досліджень і публікацій. Суть поняття «soft skills» та процес їх розвитку вивчали зарубіжні дослідники П. Снап, Р. Болстад, Г. Пауелл, Р. Хіпкінс, М. Чамберс, С. Бойд та ін. В Україні особливості формування у студентів soft skills висвітлені в працях К. Коваль, Т. Кочубей, О. Абашкіної, Є. Гайдученко, В. Давидової, Н. Жадько та ін. Так, К. Коваль класифікувала «м'які навички», виділивши *індивідуальні* (уміння приймати рішення, вирішувати проблеми, ставити завдання, формулювати цілі, позитивно мислити, орієнтуватися на кінцевий результат), *комунікативні* (уміння зрозуміло висловлюватися, взаємодіяти з різними типами людей, аргументовано, зрозуміло та ввічливо відповідати тощо) та *управлінські* (уміння «грати» в команді, навчати і розвивати членів команди, планувати, керувати часом тощо) якості особистості [3].

Питання розвитку soft skills в процесі професійної підготовки майбутніх вчителів розглядаються у працях О. Біляковської [5], А. Бобро [6], Ю. Козловського, І. Козловської [7], Г. Пирожок [8] та ін. Публікації, які б

стосувалися формування soft skills саме у майбутніх вчителів географії, практично відсутні. Втім, є публікації географів Л. Немець, К. Сегіди, К. Кравченко, М. Логвинової, в яких висвітлюється досвід формування soft skills в процесі підготовки географів у класичному університеті. Вони зазначають, що soft skills - це сукупність особистісних якостей, рис, ознак, звичок і поглядів, які можна використовувати на різних посадах, під час виконання різних видів робіт. Це не фахові навички, вони залежать від характеру людини, її особистісних рис, емоційного інтелекту і розвиваються в процесі життєдіяльності. Ці навички відображають здатність адаптуватися до змін, діяти в мінливих умовах, спираючись на власний досвід, інтуїцію, без шаблонності та стереотипності [9].

Невирішені раніше частини загальної проблеми. З огляду на недостатнє висвітлення в наукових публікаціях особливостей розвитку soft skills у майбутніх вчителів географії, є потреба в систематизації «м'яких навичок», які формуються в процесі вивчення професійно-орієнтованих дисциплін у здобувачів вищої освіти, які навчаються за спеціальністю 014.07 Середня освіта (Географія), висвітленні особливостей їх формування та відображення у програмних результатах навчання.

Формулювання цілей статті. Стаття має на меті визначення переліку soft skills, які формуються у майбутніх вчителів географії в процесі вивчення професійно-орієнтованих дисциплін, а також встановлення відповідності формуванням soft skills меті освітньої діяльності та програмним результатам навчання за освітньо-професійною програмою «Середня освіта (Географія) та краєзнавчо-туристична робота» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Доволі часто працевлаштувачі ототожнюють «soft skills» та «life skills», хоча ці поняття істотно різняться. Обидва поняття увійшли до наукового обігу на початку 1990-х рр. Поняття «life skills» («життєві навички») використовувалося для означення різного роду соціальних навичок, необхідних людині переважно для взаємодії з іншими людьми, міжособистісного спілкування, реагування на складні життєві ситуації, повсякденні труднощі тощо. Такими життєвими навичками за версією Всесвітньої організації охорони здоров'я є: спроможність ухвалювати рішення, розв'язувати проблеми, креативно та критично мислити, комунікувати, спілкуватися тощо. Поняття «soft skills» застосовувалося спочатку переважно в сфері управління, а згодом взято на озброєння й освітянами. Щодо трактування суті поняття «soft skills» у науковій літературі немає однозначності, як і не існує єдиного усталеного переліку «м'яких навичок».

Співставляючи поняття «life skills» та «soft skills», більшість дослідників сходяться на тому, що поняття «soft skills» є ширшим, оскільки окрім «життєвих навичок» включає ще великий перелік компетентностей, які не стосуються спроможності взаємодіяти з іншими, наприклад: вміння вчитися, аналізувати, знаходити нестандартні рішення, впроваджувати інновації та ін. [9, 10].

Ю. Козловський, І. Козловська [7] та Г. Пирожок [8] у свої працях обґрунтовують необхідність розвитку soft skills у студентів педагогічних спеціальностей тим, що найближчим часом ключовим акцентом в освітній сфері буде інтеграція технологій в процес навчання. А тому, педагогам необхідно опанувати навички XXI ст., перелік яких був окреслений на Всесвітньому економічному форумі, де зазначалося, що до 2025 р. затребуваними будуть фахівці, які володіють такими ТОП-10 навичками: аналітичне мислення та інноваційність; активне навчання та стратегії навчання; розв'язання складних проблем; критичне мислення та аналіз; креативність, оригінальність та ініціативність; лідерство та соціальний вплив; використання технологій, моніторинг та контроль; створення технологій та програмування; витривалість, стресостійкість та гнучкість; логічна аргументація, розв'язання проблем та формування ідей» [11]. Г. Пирожок, на основі порівняння з ТОП-5 навичок, якими повинен володіти вчитель майбутнього за версією Global Education & Skills Forum (2018 р.) відмічає, що тепер основні навички мають іншу забарвленість і передбачають: глибоке знання предмету; вміння бути посередником; високий рівень розвитку суспільних навичок; вміння адекватно реалізовуватися у відповідних умовах; здатність аналізувати та перевіряти ефективність своєї діяльності, виявити труднощі і допомогати учням втілити свій потенціал [8]. О. Біляківська пропонує виділяти такі структурні компоненти «м'яких навичок»: соціально-комунікативний, емоційний, когнітивний, прогностичний, управлінський, акмеологічний, інноваційний [5]. А. Бобро, проаналізувавши різні джерела, зазначає, що до переліку ключових елементів soft skills найчастіше відносять комунікативні навички, вміння працювати в команді, навчатися впродовж життя, управляти інформацією, мислити та розв'язувати проблеми, навички підприємництва, лідерства, професіоналізм, здатність дотримуватися етичних та моральних принципів тощо [6]. Американський вчений П. Снап наводить більш детальний перелік soft skills: критичне та структуроване мислення, комунікативні навички, навички розв'язання проблем, прагнення до навчання, етика праці, етикет та гарні манери, соціальність, самоповага, ввічливість, професіоналізм,

відповідальність, порядність, надійність, креативність, вміння працювати у команді, комп'ютерна грамотність, об'єктивна самооцінка, вміння управляти конфліктами, емпатія, управління часом та ін. [12].

Л. Немець, К. Сегіда, К. Кравченко, М. Логвинова систематизували різні підходи до класифікації soft skills та об'єднали їх у три групи: індивідуальні, комунікативні/міжособистісні та управлінські/ситуаційні. Вони також виділяють три категорії soft skills. Перша категорія стосується *підготовки до роботи* (ставлення, комунікація, планування та організація, критичне мислення, міжособистісні та соціальні навички, робота в команді, професіоналізм тощо), друга – *її пошуку та безпосередньо роботи* (навички складати резюме, проходити співбесіду), третя – *збереження роботи* (вміння справляти гарне враження, робота в команді, сприйняття критики, само-вдосконалення тощо) [9].

У Центральнотуркменському державному університеті імені Володимира Винниченка підготовка майбутніх вчителів географії здійснюється за освітньо-професійною програмою «Середня освіта (Географія) та краєзнавчо-туристична робота». Зазначена освітня програма є міждисциплінарною та передбачає багатопрофільну підготовку фахівців, які володіють професійними компетентностями для виконання функцій вчителя географії та організатора краєзнавчо-туристичної роботи, здатного організувати освітній процес з використанням новітніх досягнень географічних та педагогічних наук, компетентісного та особистісно-зорієнтованого підходу [13]. Така підготовка передбачає формування у студентів цілого ряду соціальних навичок. При розробці освітньої програми (ОП) в частині загальних компетентностей та програмних результатів навчання використовувались матеріали проекту Європейського Союзу «Tuning Educational Structures in Europe (TUNING)» («Гармонізація освітніх структур в Європі»), які спрямовують на формування у студентів soft skills.

Формування соціальних навичок відповідає меті ОП, яка полягає у «підготовці висококваліфікованих, конкурентноспроможних фахівців, здатних розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у професійній діяльності вчителя географії та організатора краєзнавчо-туристичної роботи, що передбачає застосування теорій та методів географічної, педагогічної та інших наук, впровадження інновацій в професійну діяльність; формуванні загальних та професійних компетентностей, що забезпечують вільний доступ до працевлаштування та здобуття наступного рівня вищої освіти» [13].

ОП «Середня освіта (Географія) та краєзнавчо-туристична робота» передбачає набуття студентами в процесі навчання таких soft skills:

- *індивідуальні*: аналітичність мислення, гнучкість розуму, вміння чітко ставити завдання та формулювати цілі, здатність ухвалювати рішення та вирішувати проблеми, орієнтація на кінцевий результат, самоорганізованість, відповідальність, вмотивованість, впевненість у своїх силах, інноваційність, креативність, емоційний інтелект (позитивне мислення, ввічливість, стресостійкість, активна життєва позиція тощо);

- *комунікативні*: критичне мислення, навички комунікації (гарні манери, здатність до комунікації державною та іноземною мовами,

уміння організовувати комунікацію учнів, формулювати власну думку, аргументовано переконувати, вислуховувати та брати до уваги усі точки зору тощо), лідерські якості, здатність ухвалювати рішення та брати відповідальність, врегульовувати конфлікти, працювати в команді, створювати рівноправне, справедливе освітнє середовище

- *ситуаційні/управлінські*: цілеспрямованість, адаптивність, ефективність, емпатія, вміння планувати власну діяльність та керувати часом, навички керувати класним колективом, здатність до навчання упродовж життя, самовдосконалення, саморозвитку тощо.

Soft skills лежать в основі більшості загальних компетентностей, формування яких передбачено ОП в процесі підготовки майбутніх вчителів географії (таблиця 1.) [13].

Таблиця 1.

Відповідність soft skills загальним компетентностями, які формуються у майбутніх вчителів географії

Soft skills	Загальні компетентності, передбачені освітньою програмою «Середня освіта (Географія) та краєзнавчо-туристична робота»
Критичне та аналітичне мислення, гнучкість розуму	<ul style="list-style-type: none"> • здатність до критичного осмислення проблем у навчанні та/або професійній діяльності та на межі предметних галузей, зрозумілого і недвозначного донесення власних висновків, а також знань і пояснень, що їх обґрунтовують, до осіб, які навчаються; • здатність застосовувати набуті знання на практиці, критично сприймати інформацію, виявляти та розв'язувати проблеми, генерувати нові ідеї (креативність), приймати обґрунтовані рішення, адаптуватися та діяти в новій ситуації, бути ініціативним та підприємливим (підприємницька компетентність); • здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
Інноваційність	<ul style="list-style-type: none"> • здатність до проведення дослідницької та/або інноваційної діяльності; • навички використання інформаційних і комунікаційних технологій у процесі навчання або дослідження, пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.
Здатність до навчання упродовж життя, самовдосконалення, саморозвитку	<ul style="list-style-type: none"> • здатність вчитися й оволодівати сучасними знаннями, набувати соціальні навички (soft skills), спеціалізовані концептуальні знання в процесі навчання та/або професійної діяльності на рівні новітніх досягнень, які є основою для оригінального мислення та інноваційної діяльності, усвідомлення можливості навчання впродовж життя.
Самоорганізованість, відповідальність, здатність ухвалювати рішення та вирішувати проблеми, орієнтація на кінцевий результат, вмотивованість, впевненість у своїх силах, лідерські якості	<ul style="list-style-type: none"> • навички забезпечення безпеки життєдіяльності та здорового способу життя, збереження здоров'я і високої працездатності; • здатність до прийняття ефективних рішень у складних і непередбачуваних умовах у професійній діяльності, що потребує застосування нових підходів та прогнозування, відповідального ставлення до обов'язків, мотивування людей до досягнення спільної мети (лідерська компетентність).
Навички комунікації, здатність врегульовувати	<ul style="list-style-type: none"> • здатність спілкуватися та здобувати освіту державною мовою (як усно, так і письмово), використовувати знання іноземної мови в освітній діяльності, розвивати мовно-комунікативні навички учнів;

конфлікти, працювати в команді, створювати рівноправне, справедливе освітнє середовище	<ul style="list-style-type: none"> • навички міжособистісної взаємодії, уміння працювати автономно та в команді, спілкуватись з представниками інших професійних груп (соціальна компетентність); • здатність реалізовувати свої права та обов'язки як члена суспільства, діяти відповідально і свідомо на засадах поваги до прав і свобод людини та громадянина, усвідомлення цінності громадянського суспільства та необхідності його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина (громадянська компетентність)
Емпатія, емоційний інтелект (позитивне мислення, ввічливість, стресостійкість, активна життєва позиція тощо),	<ul style="list-style-type: none"> • здатність діяти на засадах етичних міркувань (мотивів), педагогічної підтримки осіб з особливими освітніми потребами, дотримуватися гендерної рівності, виявляти повагу та цінувати українську національну культуру, багатоманітність і мультикультурність у суспільстві, виражати національну та культурну ідентичність, творчо самовиражатись (культурна компетентність), застосовувати соціальні навички (soft skills).

Забезпечення набуття soft skills майбутніми вчителями географії передбачено і програмними

результатами навчання (ПРН), що відображено в таблиці 2.

Таблиця 2.

Відображення soft skills у програмних результатах навчання за освітньою програмою «Середня освіта (Географія) та краснавчо-туристична робота»

Soft skills	Відображення soft skills у ПРН	Освітні компоненти блоку професійної підготовки, які формують soft skills
Критичне та аналітичне мислення, гнучкість розуму	<p><i>Студент:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • класифікує зв'язки і залежності між компонентами природи і суспільства; • пояснює закономірності просторової диференціації ландшафтної оболонки; • здійснює пошук і критично оцінює інформацію, оперує нею у професійній діяльності; • географічно мислить, критично сприймає інформацію; • встановлює закономірності територіальної організації суспільного виробництва та населення, просторових процесів та форм організації життя людей у світі, його регіонах та країнах, в Україні та її регіонах; • педагогічно мислить, аналізує педагогічну дійсність, застосовує творчий підхід до педагогічної діяльності; • усвідомлює важливість охорони навколишнього середовища; • оцінює і прогнозує політичні, економічні, соціальні, культурні процеси та явища. 	Психологія, педагогіка та інклюзивна освіта, методика навчання географії, інноваційні технології навчання географії, загальне землезнавство, картографія з основами топографії, гідрологія, метеорологія і кліматологія, геоморфологія з основами геології, географія населення, географія ґрунтів з основами ґрунтознавства, ландшафтознавство, географія материків і океанів, регіональна економічна і соціальна географія, економічна і соціальна географія України, фізична географія України, основи суспільної географії, основи наукових досліджень, виробнича педагогічна практика у закладах освіти.
Інноваційність	<ul style="list-style-type: none"> • ефективно використовує інновації у професійній діяльності, створює нові електронні (цифрові) освітні ресурси; • застосовує ГІС-технології; • застосовує сучасні методики й освітні технології, в тому числі й інформаційні; 	Педагогіка та інклюзивна освіта, методика навчання географії, картографія з основами топографії, шкільний курс географії, регіональна економічна і соціальна географія, економічна і соціальна географія України, інноваційні технології навчання географії, основи

		наукових досліджень.
Здатність до навчання упродовж життя, самовдосконалення, саморозвитку	<ul style="list-style-type: none"> • застосовує наукові методи досліджень, інтерпретує результати, застосовує їх у професійній діяльності; • моніторить власну діяльність, визначає професійні потреби, професійно саморозвивається впродовж життя; 	Педагогіка та інклюзивна освіта, методика навчання географії, інноваційні технології навчання географії, всі географічні дисципліни, основи наукових досліджень.
Самоорганізованість, відповідальність, здатність ухвалювати рішення та вирішувати проблеми, орієнтація на кінцевий результат, вмотивованість, впевненість у своїх силах, лідерські якості	<ul style="list-style-type: none"> • володіє навичками забезпечення здорового способу життя, збереження здоров'я і високої працездатності; • застосовує творчий підхід до педагогічної діяльності, різні підходи до розв'язування педагогічних проблем і ситуацій; • реалізовує свої права і обов'язки як члена суспільства та допомагає реалізуватися учням; 	Вікова фізіологія та здоров'я дітей і підлітків, психологія, педагогіка та інклюзивна освіта, методика навчання географії, краєзнавство і туризм, методика організації краєзнавчо-туристичної роботи, розробка та організація туристських турів та маршрутів, виробнича педагогічна практика у закладах освіти, навчальні польові географічні практики.
Навички комунікації, здатність врегульовувати конфлікти, працювати в команді, створювати рівноправне, справедливе освітнє середовище	<ul style="list-style-type: none"> • ефективно та вільно передає географічні ідеї, принципи та теорії письмовими, усними та візуальними засобами, в тому числі за допомогою інформаційних технологій; • дотримується педагогічного такту; • створює сприятливий позитивний емоційний клімат на уроці, мотивує учнів та організовує їхню пізнавальну діяльність, конструктивно та безпечно взаємодіє з учасниками освітнього процесу; • володіє основами професійної культури при підготовці та редагуванні текстів державною мовою, а також володіє однією з іноземних мов на рівні, необхідному для роботи; • організовує співпрацю учнів і вихованців та ефективно працює в команді, визначає оптимальні шляхи організації учнівського колективу; • взаємодіє з колегами на засадах партнерства та спілкується з представниками інших професійних груп, залучає батьків до освітнього процесу на засадах партнерства; • створює рівноправне особистісно зорієнтоване (суб'єкт-суб'єктне), справедливе освітнє середовище, що сприяє навчанню всіх учнів, незалежно від їх соціокультурних та економічних особливостей. 	Психологія, педагогіка та інклюзивна освіта, методика навчання географії, інноваційні технології навчання географії, краєзнавство і туризм, методика організації краєзнавчо-туристичної роботи, розробка та організація туристських турів та маршрутів, виробнича педагогічна практика у закладах освіти, навчальна пропедевтична практика з педагогіки, психології та фаху, навчальні польові географічні практики.
Емпатія, емоційний інтелект (позитивне мислення, ввічливість, стресостійкість,	<ul style="list-style-type: none"> • виявляє повагу та цінує українську національну культуру, виражає національну та культурну ідентичність, творчо самовиражається, застосовує soft skills, керується у діяльності сучасними принципами толерантності, діалогу, 	Психологія, педагогіка та інклюзивна освіта, методика навчання географії, географія населення, регіональна економічна і соціальна

активна життєва позиція тощо),	співробітництва та гендерної рівності, педагогічно підтримує осіб з особливими освітніми потребами; <ul style="list-style-type: none"> розвиває в учнів позитивну самооцінку та я-ідентичність, здійснює педагогічний супровід процесів соціалізації та професійного самовизначення учнів, підготовки їх до свідомого вибору життєвого шляху; усвідомлює цінності громадянського суспільства та необхідності його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини та громадянина, поширює дані цінності серед учнів. 	географія, економічна і соціальна географія України, краєзнавство і туризм, рекреаційна географія, виробнича педагогічна практика у закладах освіти, навчальна пропедевтична практика з педагогіки, психології та фаху, навчальні польові географічні практики.
--------------------------------	--	---

В освітній програмі набуттю soft skills сприяють всі освітні компоненти (ОК) блоку дисциплін професійної підготовки, який включає психолого-педагогічні, методичні, географічні та краєзнавчо-туристичні дисципліни.

Психолого-педагогічні (психологія, педагогіка та інклюзивна освіта) та методичні (методика навчання географії, інноваційні технології навчання географії) дисципліни не тільки готують майбутніх вчителів географії до професійної діяльності, але й формують у них навички міжособистісної взаємодії (комунікаційні навички, вміння працювати в команді, взаємодіяти з різними типами людей, врегульовувати конфлікти тощо), вмотивованість, інноваційність, креативність, самоорганізованість, вміння планувати власну діяльність, ставити завдання, ухвалювати рішення та вирішувати проблеми, критично мислити, здатність до емпатії тощо.

Блок географічних дисциплін формує критичне та аналітичне мислення, гнучкість розуму, здатність навчатися та саморозвиватися впродовж всього життя. В процесі вивчення географічних дисциплін студенти набувають здатності аналізувати інформацію, оцінювати її достовірність, робити власні висновки, виявляти закономірності, причинно-наслідкові зв'язки та взаємозалежності.

Блок краєзнавчо-туристичних дисциплін («Рекреаційна географія», «Краєзнавство і туризм», «Методика організації краєзнавчо-туристичної роботи», «Географія Кіровоградської області», «Розробка та організація туристських турів та маршрутів») розвиває навички міжособистісної комунікації, здатність до планування, креативність, інноваційність, вміння чітко ставити завдання та вирішувати проблеми, шанобливе ставлення до природи і суспільства, орієнтацію на кінцевий результат, лідерській якості та емоційний інтелект.

Особливе значення в процесі формування «м'яких навичок» у студентів має блок практичної підготовки, який включає навчальні та виробничу практики. Навчальні практики поділяються на два види: пропедевтична практика та польові географічні практики.

Навчальна пропедевтична практика проводиться з психології, педагогіки та фаху послідовно на 2, 3, 4 курсах. Практики з психології та педагогіки формують у студентів здатність спостерігати та аналізувати виявлені факти, робити висновки, навички проектування, організації колективної роботи тощо; з фаху – здатність аналізувати професійну діяльність, здійснювати огляд науково-публіцистичної літератури, навчально-методичних ресурсів, готувати доповіді, потребу в безперервній самоосвіті.

Під час навчальних географічних практик з тих навичок, що можна віднести до soft skills, студенти набувають здатність науково мислити, виявляти й аналізувати взаємозв'язки між окремими компонентами природи та суспільства, робити узагальнення, формулювати висновки, звітувати про проведену роботу. Після першого курсу студенти проходять комплексну географічну практику у польових умовах на базі Національного природного парку «Бузький Гард» у Первомайського району Миколаївської області; після другого курсу – комплексну фізико-географічну практику на заході України (географічний стаціонар ТНПУ ім. В. Гнатюка в межах національного природного парку «Дністровський каньйон»), на третьому та четвертому курсах – комплексну фізико-географічну та суспільно-географічну практику на території Причорномор'я, Нижнього Подніпров'я (до початку військових дій) та Центральної України. Окрім фахових компетентностей під час польових практик студенти вчаться виживати в природі, облаштовувати туристичний табір, працювати в команді, взаємодіяти, вирішувати проблеми та конфлікти, приймати рішення, планувати час та дозвілля тощо. Важливим завданням географічних практик є формування у студентів екологічної свідомості, почуття патріотизму, потреби у розумовому та фізичному вихованні.

Важливим етапом в процесі підготовки майбутніх вчителів географії є виробнича педагогічна практика у закладах освіти. Активно і творчо працюючи під час педагогічної практики студенти закладають основу своєї майбутньої педагогічної майстерності. Під час цієї практики студенти

здобувають цілу низку «м'яких навичок», серед яких: *індивідуальні* (відповідальність, пунктуальність, впевненість, мовні навички, інноваційність, креативність, самоорганізованість, здатність ухвалювати рішення, стратегічне мислення, орієнтація на кінцевий результат, емоційний інтелект тощо), *комунікативні* (дружнє спілкування і гарні манери, уміння висловлювати власну думку, взаємодія з різними типами людей, толерантне ставлення до людей, уміння вислуховувати, лідерські якості, уміння об'єднувати та мотивувати команду, здатність врегульовувати конфлікти тощо) та *управлінські* (здатність планувати власну діяльність, навички навчати та розвивати, тайм-менеджмент, адаптивність, емпатійність, тощо).

М'які навички формуються під час аудиторних занять, самостійної роботи, практик, виховних заходів, участі в роботі в органах студентського самоврядування, наукових товариств, громадських об'єднань, міжнародних проєктах тощо. До прикладу, студенти спеціальності «Середня освіта (Географія)» ЦДУ ім. В. Винниченка отримали навички міжкультурного діалогу під час участі у двох циклах лекцій-дискурсів професора Дж. Уайта з університету Південної Дакоти (США), присвячених питанням електоральної географії (2020) та сталого розвитку (2021). У 2022 р. співпраця з Дж. Уайтом продовжилася у формі віртуального обміну студентами між університетами за програмою Education USA «Академія лідерства з інтернаціоналізації». В рамках цього міжнародного проєкту студенти мали змогу обмінятися думками, подискутувати з приводу суперечливих питань сучасної політичної карти світу під час спільних україно-американських онлайн-занять. В процесі такої колаборації студенти здобули досвід спільної проєктної діяльності та удосконалили комунікаційні (у т.ч. мовні) навички [14]. Розвитку критичного мислення, креативності та інноваційності сприяли гостьові лекції американського географа, професора Lehman College, The City University of New York Ю. Гороховича з теми «Наукове дослідження: міфи та реальність» та професора славістики та євразійських студій Техаського університету в Остіні С. Сігела з теми «Ukraine Mapped: Between History and Geopolitics».

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Отже, наявність у майбутніх вчителів географії soft skills є неодмінною умовою їх успішної соціалізації, професійної самореалізації та кар'єрного зростання. Формування таких навичок дозволить випускникам легко влитися в педагогічний колектив, вільно комунікувати, знаходити спільну мову з учнями та батьками, ефективно організувати педагогічну взаємодію. Володіння «навичками ХХІ ст.» дозволить

педагогам легко адаптуватися до змін в освітній галузі та суспільстві в цілому, ефективно застосовувати інновації в освітній діяльності, постійно працювати над собою, підвищувати рівень фахової та професійної компетентності, ставити нові цілі та досягати їх.

На разі, більшою мірою устатковано перелік soft skills, є спроби систематизувати різні підходи до їх класифікації. В даній роботі зроблена спроба визначити перелік таких навичок, які формуються у майбутніх вчителів географії та відзеркалюються у програмних результатах навчання за ОП «Середня освіта (Географія) та краєзнавчо-туристична робота». В перспективі є потреба в окресленні методики розвитку soft skills в процесі вивчення професійно-орієнтованих дисциплін за цією ОП, уточненні критеріїв, які дозволяють визначити наявність таких навичок у здобувачів вищої освіти, а також в розробці практичних рекомендацій та тренінгів з розвитку соціальних навичок.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Child Trends. Workforce connections: Key soft skills that foster youth workforce success. URL: <https://www.childtrends.org/wp-content/uploads/2015/06/2015-24WFCSoftSkills1.pdf> (Дата запиту: 12.10.2023).
2. Ясна І. Soft skills: універсальні навички європейського рівня. / Ілліч Ясна. URL: <https://ode.dcz.gov.ua/publikaciya/soft-skills-universalni-navychky-yevropeyskogo-rivnya/> (Дата запиту: 20.09.23)
3. Коваль К. О. Розвиток «soft skills» у студентів – один з важливих чинників працевлаштування. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2015. № 2. С. 162-167.
4. Кочубей Т., Ткачук Ю. Соціальні навички softskills у системі компетентностей майбутніх соціальних працівників. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2021. Вип. 2 (7). С. 42-51.
5. Olha Biljakowska. «Soft-skills» як необхідна складова якісної професійної підготовки майбутнього вчителя. URL: http://dlibra.bg.ajd.czest.pl:8080/Content/5918/14_Biljakowska_Rocznik_20.pdf (Дата запиту: 12.10.2023).
6. Бобро А. А. Формування soft skills у майбутніх учителів початкової школи. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя*. 2021. №1. С. 117–124.
7. Козловський Ю. М., Козловська І. М. Ефективні методи учіння як засіб формування soft skills студентів. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: збірник наукових праць*. Вінниця : ТОВ «Друк плюс», 2021. Вип. 60. С. 255-262.
8. Пирожок Г. Ю. Формування ключових soft skills у студентів педагогічного коледжу. *Педагогічні науки*. Випуск 98. 2022. С. 48-53.
9. Немець Л. М. Формування soft skills у процесі підготовки географів у класичному університеті / Л. М. Немець, К. Ю. Сегіда, К. О. Кравченко, М. О. Логвинова. *Проблеми сучасної освіти: збірник науково-методичних праць*. Вип. 8. Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2020. С. 28-41.

10. Guerra-Báez1 S. P. A panoramic review of soft skills training in university students. URL: <https://www.scielo.br/j/pee/a/YyZgKBY9JLVXnCDKMnc7nqc/?lang=en&format=pdf>

11. Якими будуть основні 10 навичок у 2025 році – Всесвітній економічний форум опублікував список / НУШ, ГО «Смарт Освіта». 2020. URL: <https://bit.ly/3N8X28i>

12. Снейп П. Стійке навчання: інтеграція C21st Soft Skills через технологічну освіту. Design and Technology Education, 2015. 22(3). URL: <https://ojs.lboro.ac.uk/DATE/article/view/2222/2585>

13. Освітньо-професійна програма «Середня освіта (Географія) та краєзнавчо-туристична робота» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. ЦДУ ім. В. Винниченка. 2022. URL: https://cusu.edu.ua/images/download-files/OP_quality-education/bakalavr/2023/%D0%9E%D0%9F%D0%9F_%D0%A1%D0%9E_%D0%93%D0%B5%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F_%D1%82%D0%B0_%D0%9A%D0%A2%D0%A0.pdf

14. Студенти-географи беруть участь у програмі Education USA «Академія лідерства з інтернаціоналізації». Сайт ЦДУ ім. В. Винниченка. 2022. URL: <https://cusu.edu.ua/ua/news/14109-studenty-heohrafy-berut-uchast-u-prohrami-education-usa-akademiiia-liderstva-z-internatsionalizatsii>

REFERENCES

1. Child, T. (2015). Workforce connections: Key soft skills that foster youth workforce success [in English]

2. Yasna, I. Soft skills: universalni navychky yevropeiskoho rivnia [Soft skills: universal skills of the European level]. URL: <https://ode.dcz.gov.ua/publikaciya/soft-skills-universalni-navychky-yevropeyskogo-rivnya> [in Ukrainian]

3. Koval, K. (2015). Rozvytok «soft skills» u studentiv – odyn z vazhlyvykh chynnykiv pratsevlashtuvannia. [The development of "soft skills" among students is one of the important factors of employment]. Visnyk Vinnytskoho politekhnichnoho instytutu, (2), S. 162-167. [in Ukrainian]

4. Kochubei, T., Tkachuk, Yu (2021). Sotsialni navychky softskills u systemi kompetentnosti maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv. [Social skills softskills in the competence system of future social workers]. Sotsialna robota ta sotsialna osvita. Vyp. 2 (7). S. 42-51. [in Ukrainian]

5. Biljakowska, O. (2018). «Soft-skills» yak neobkhidna skladova yakisnoi profesiinoi pidhotovky maibutnoho vchytelia. ["Soft-skills" as a necessary component of quality professional training of the future teacher]. URL: http://dlibra.bg.ajd.czest.pl:8080/Content/5918/14_Biljakowska_Rocznik_20.pdf [in Ukrainian]

6. Bobro, A. (2021). Formuvannia soft skills u maibutnikh uchyteliv pochatkovoї shkoly. [Formation of soft skills in future primary school teachers]. Naukovi zapysky NDU im. M. Hoholia. 1. S. 117-124. [in Ukrainian]

7. Kozlovskiy, Yu., Kozlovska, I. (2021). Efektyvni metody uchinnia yak zasib formuvannia soft skills studentiv [Effective learning methods as a means of forming students' soft skills]. Suchasni informatsiini tekhnologii ta innovatsiini metody navchannia u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy: zbirnyk naukovykh prats. Vinnytsia. Issue 60. S. 255-262. [in Ukrainian]

8. Pyrozhok, H. (2022). Formuvannia kliuchovykh soft skills u studentiv pedahohichnoho koledzhu [Formation of

key soft skills in students of the pedagogical college]. Pedahohichni nauky. Vypusk 98. S. 48-53. [in Ukrainian]

9. Niemets, L., Sehida, K., Kravchenko, K., Lohvynova, M. (2020). Formuvannia soft skills u protsesi pidhotovky heohrafiv u klasychnomu universyteti [Formation of soft skills in the process of training geographers at a classical university]. Problemy suchasnoi osvity: zbirnyk naukovo-metodychnykh prats. Vyp. 8. Kh.: KhNU imeni V.N. Karazina. S. 28-41. [in Ukrainian]

10. Guerra-Baez1, S. (2018). A panoramic review of soft skills training in university students. URL: <https://www.scielo.br/j/pee/a/YyZgKBY9JLVXnCDKMnc7nqc/?lang=en&format=pdf> [in English]

11. Yakymy budut osnovni 10 navychok u 2025 rotsi (2020) [What will be the main 10 skills in 2025]. Vsesvitnii ekonomichni forum opublikuvav spysok / NUSH, HO «Smart Osvida». URL: <https://bit.ly/3N8X28i> [in Ukrainian]

12. Sneip, P. (2015). Stiike navchannia: intehratsiia C21st Soft Skills cherez tekhnolohichnu osvitu [Sustainable Learning: Integrating C21st Soft Skills through Technology Education.]. Design and Technology Education. 22(3). URL: <https://ojs.lboro.ac.uk/DATE/article/view/2222/2585> [in English]

13. Osvitno-profesiina prohrama «Serednia osvita (Heohrafiia) ta kraieznavcho-turystychna robota» dlia zdobuvachiv pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity [Educational and professional program "Secondary education (Geography) and local history and tourism work" for students of the first (bachelor's) level of higher education]. of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University. URL: https://cusu.edu.ua/images/download-files/OP_quality-education/bakalavr/2023/%D0%9E%D0%9F%D0%9F_%D0%A1%D0%9E_%D0%93%D0%B5%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F_%D1%82%D0%B0_%D0%9A%D0%A2%D0%A0.pdf [in Ukrainian]

14. Studenty-heohrafy berut uchast u prohrami Education USA «Akademiiia liderstva z internatsionalizatsii» (2022). [Geography students participate in the Education program of USU "Leadership Academy for Internationalization"]. URL: <https://cusu.edu.ua/ua/news/14109-studenty-heohrafy-berut-uchast-u-prohrami-education-usa-akademiiia-liderstva-z-internatsionalizatsii> [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

МАСЛОВА Наталія Миколаївна – кандидат географічних наук, доцент, старший викладач кафедри природничих наук і методик їхнього навчання Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: методика навчання географії, географія населення, політична географія.

МИРЗА-СІДЕНКО Валентина Миколаївна – кандидат біологічних наук, доцент, доцент кафедри природничих наук і методик їхнього навчання Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: фізична географія, біогеографія, методика навчання географії.

СІЛЬЧЕНКО Юлія Юрївна – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри природничих наук і методик їхнього навчання Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: методика навчання географії, суспільна географія, георбаністика.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

MASLOVA Nataliia Mykolaivna – Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor, Senior Lecturer of the Department of Natural Sciences and Methods of their Teaching of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

Scientific interests: methods of teaching geography, population geography, political geography.

MIRZA-SIDENKO Valentyna Mykolaivna – Candidate of Biological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Natural Sciences

and Methods of their Teaching of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

Scientific interests: physical geography, biogeography, methods of teaching geography.

SILCHENKO Yulia Yuriiivna – Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Natural Sciences and Methods of their Teaching of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

Scientific interests: methods of teaching geography, social geography, geo-urbanism.

Стаття надійшла до редакції 18.09.2023 р.

УДК 376.011

DOI: 10.36550/2415-7988-2023-1-211-190-195

МАТВЕЄВА Наталія Олексіївна –

кандидат педагогічних наук, доцент

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8495-7074>

e-mail: nataliematveieva@gmail.com

ПЕДАГОГІЧНА ДЕОНТОЛОГІЯ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ПРОЦЕСІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті акцентовано увагу на морально-етичному аспекті педагогічної діяльності учителя закладу освіти з інклюзивним навчанням. Мета публікації – розкрити особливості взаємодії учителя та учнів з порушеннями розвитку через призму морально-етичних, загальнолюдських, соціальних, професійних цінностей. За допомогою методів спостереження, анкетування, опитування, педагогічного експерименту, обробки отриманих даних встановлено наявні порушення професійної етики, принципів толерантності у процесі навчання та виховання учнів з особливими освітніми потребами та акцентовано увагу на підвищенні рівня професійної культури та майстерності сучасних педагогів. Встановлено, що гармонійний розвиток школярів й, у тому числі, з особливими освітніми потребами залежить від створеної у освітньому закладі психологічно сприятливої атмосфери, щирих відносин, постійної психолого-педагогічної підтримки. Продемонстровано зв'язок професійних умінь та навичок, рівня культури, професійної спрямованості та особистісних якостей педагога щодо створення сприятливого толерантного освітнього середовища та надання якісних освітніх послуг учням з порушеннями розвитку.

Проаналізовано особливості професійної діяльності сучасного учителя інклюзивної школи, виокремлено основні етичні категорії педагогічної деонтології як чинника впливу на успішність навчання, виховання та розвитку особистості школяра. Розкрито основні напрямки наукових досліджень у означеній галузі, акцентовано увагу на поглядах вчених щодо специфіки інклюзивного навчання та потреби формування інклюзивної компетентності, відповідності учителя обраному фаху та кваліфікаційним вимогам, запитам та очікуванням здобувачів освіти та їх батьків. Зазважено на потребі виховання толерантності в усіх без винятку учасників навчально-виховного процесу, здійснення адаптації усіх його складових та створення комфортних умов для успішної соціалізації, навчально-пізнавальної, комунікативної та творчої діяльності школярів. Встановлено, що в основі професійної діяльності учителя закладу освіти з інклюзивним навчанням лежить ідея рівності, свободи та поваги особистості, дитиноцентризму, що мають бути керівними у практичній роботі з усіма учнями.

Ключові слова: морально-етичні норми, професійний обов'язок, педагогічна деонтологія, інклюзивна освіта, право, свобода, самовдосконалення.

MATVEIEVA Nataliia Oleksiivna –

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

of the Department of Pedagogy of Primary Education of Vasyl Stefanyk Prykarpattia National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8495-7074>

e-mail: nataliematveieva@gmail.com

PEDAGOGICAL DEONTOLOGY IN THE INCLUSIVE PROCESS: THEORETICAL ASPECT

The article focuses on the moral and ethical aspect of the pedagogical activity of a teacher of an educational institution with inclusive education. The purpose of the publication is to reveal the peculiarities of the interaction of the teacher and students with developmental disorders through the prism of moral and ethical, universal, social, and professional values. With the help of methods of observation, questionnaires, surveys, pedagogical experiment, processing of the received data, existing violations of professional ethics, principles of tolerance in the process of teaching and educating students with special educational needs were established, and attention was focused on increasing the level of professional culture and skill of modern teachers. It has been established that the harmonious development of schoolchildren, including those with special educational needs, depends on the psychologically favorable atmosphere created in the educational institution, sincere relationships, and constant psychological and pedagogical support. The relationship between professional abilities and skills,